

KKTC Radyo ve Televizyon Kanallarının Yayın Politikaları, Sahiplik Yapısı ve Haber Üretim Süreçleri

Özen Çatal¹

Doğu Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi

Giriş

Toplum içerisinde yer alan çeşitli yapı ve kurumlar birbirleriyle karşılıklı bir ilişki ve etkileşim içerisindeyler. Medya yapıları da bunların en önemlilerinden bir tanesidir. Medya sistemleri, ülkelerin sosyal ve politik yapılarının birer göstergesi olmasının yanı sıra medya yapıları da sosyal, politik ve kültürel yapılar tarafından belirlenir. Toplumların teknolojik, ekonomik, politik, sosyal ve kültürel dönüşümünü anlayabilmek için sözü edilen çeşitli sosyal yapıların etkileşimi incelenmelidir. Hem politik hem de ekonomik birer varlık olarak medya, kamusal düşüncenin oluşum sürecini ve devlet politikalarını etkileyebildiği gibi statükoyu da meşrulaştırma fonksiyonu görmektedir (Napoli, 1997, s. 207).

Medya kurumları, ekonomik varlıklar ve toplumu mobilize eden yapılar olarak ideolojik, ekonomik ve politik olmak üzere birçok amaç için kullanılmaktadır. Bu da tabii ki medyayı elinde bulunduran ve kontrol eden, bir başka deyişle, bilginin üretim ve dağıtımını elinde bulunduran güçlerle yakından ilgilidir. Bu çalışmanın amacı, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki (KKTC) radyo ve televizyon kurumlarının yapısını ortaya koymak ve bu yapının haber üretimi üzerindeki etkisini anlamaktır.

Bu çalışmada Kıbrıs Türk radyo ve televizyon kurumlarının haber üretim süreçleri ekonomi-politik kuram bağlamında incelenmektedir. Haber üretim sürecine ilişkin çalışmalar, medya kurumlarındaki güç ilişkilerini ve medya kurumlarıyla toplumsal sistem arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya imkan sağlamaktadır (Schudson, 2002). Ekonomi-politik, toplumsal ilişkileri, güç ilişkilerini, sosyal değişimleri ve tarihsel dönüşümleri anlama çabası içerisinde olan bir kuram olarak (Mosco ve Reddick, s.12-13), bu çalışma için uygun kuramsal çerçeveyi sunmaktadır.

Araştırmanın ana amacı çerçevesinde seçilmiş radyo ve televizyon kanallarının haber müdürleri ve sahipleriyle çeşitli röportajlar gerçekleştirilmiştir. KKTC'de 7 tane televizyon kanalı mevcuttur. Bunlardan ikisi devlet kontrolünde olan BRT1 ve ağırlıklı olarak İngilizce dilinde yayın yapan BRT2'dir. Bunun yanı sıra 24 tane de radyo kanalı vardır. Bu 24 radyo kanalının beş tanesi devlet kontrolünde, beş tanesi de üniversite radyolarıdır. İki tanesi, Radyo Vatan ve Radyo Güven, askerinin kontrolünde olan radyo kanallarıdır. Geriye kalanlar ise özel radyo kanallarıdır. Bu çalışma, kendi haber merkezi ve muhabirleri olan, yani kendi haber üretimini yapan radyo ve televizyon kanallarıyla sınırlandırılmıştır. Ele alınan radyo istasyonlarının büyük bir kısmı da 7 televizyon kanalının sahipleri tarafından kurulan radyolardır ve haberleri de televizyonla paralel olarak üretilmektedir. Özel ve kamusal tüm televizyon

kanalları bu çalışmaya dahil edilirken, sadece müzik yayını yapan özel radyolar araştırmanın dışında tutulmuştur. Çalışmaya dahil edilen medya kuruluşları: Bayrak Radyo Televizyon Kurumu (BRTK), Avrasya Fm/TV, Radyo Mayıs, Genç TV ve First Fm, Kıbrıs TV/Fm, Akdeniz TV/Fm, Kanal T ve Radyo T dir.

Çalışma kapsamındaki yayın kuruluşlarının sahipleri ve haber müdürleriyle gerçekleştirilen röportajlarda sorulan sorular dört ana konu başlığı çerçevesinde şekillendi. Bunlardan ilkinin yayın politikasına yönelik sorular oluştururken; haber seçimi, haber sırası ve bu kararların alınmasında etkili olan unsurlar ile kanal sahiplerinin bu süreçteki işlevleri ikinci grup soruları oluşturmaktadır. Üçüncü grup ise, haber merkezlerinde müdür ve personelin istihdam sürecinde işe alınanların politik kimliklerinin oynadığı rolü ortaya koymaya yönelik sorulardan oluşmaktadır. Son grupta, yayın kuruluşlarının ekonomik yapısı ile reklam ve haber ilişkisine yönelik sorular yer almaktadır.

Kıbrıs Türk Radyo ve Televizyon Kanalları'nın Tarihsel Gelişimi

KKTC'de birçok radyo ve televizyon kanalı bulunmasına rağmen, bunların kısa bir tarihi olduğu söylenebilir. Özellikle de özel radyo ve televizyonların geçmişi 1996 ve 1997 yıllarına dayanır. 1996 öncesinde tek yayın kuruluşu olan BRTK'nin geçmişi KKTC'nin kuruluşu öncesine kadar uzanmaktadır.

Kıbrıs Türk medya sistemi, fonksiyonları, bilginin üretim ve dağıtımında rol oynayan aktörler, tarih boyunca Kıbrıs adasının politik durumu doğrultusunda değişiklik göstermektedir. Örneğin, 1960 – 1963 yılları arasında adanın tek yayın kanalı Kıbrıs Yayın Kurumu (CBC), Kıbrıs Cumhuriyeti devleti tarafından yönetiliyordu. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasına uygun olarak devletin tüm kurumlarında olduğu gibi CBC'nin personelinin %70'i Kıbrıslı Rumlardan, %30'u ise Kıbrıslı Türklerden oluşuyordu. 1963'te Kıbrıslı Türkler ve Rumlar arasında çatışmaların başlamasıyla birlikte Kıbrıslı Türkler CBC'yi terk etti. Ülkenin tek yayın kuruluşunda temsiliyet hakkını kaybeden Kıbrıslı Türkler kendi seslerini duyurabilecekleri bir yayın organına ihtiyaç duydular ve bunun neticesinde 1964 yılında adanın çeşitli bölgelerinde altı radyo istasyonu kurdular. Bunlar Bayrak Radyosu, Canbulat Radyosu, Lefke Sancak Radyosu, Gazi Bafın Sesi Radyosu, Larnaka Doğanın Sesi Radyosu ve Limasol Radyosudur. Sancak radyoları adıyla anılan bu radyo istasyonları, Kıbrıslı Türklerin kendi seslerini duyurdukları, mücadelelerini örgütledikleri yayın organlarıydı.

1983 yılında KKTC'nin kurulmasıyla birlikte Sancak radyoları kapatıldı ve onlardan biri olan Bayrak Radyosu, Bayrak Radyo Televizyon Kurumu adını alarak yayını sürdürdü. Bu gelişmeyle birlikte yayının kontrolü sivil güçlerden devlet kontrolüne geçti. Böylece bilginin üretimi ve dağıtımı devlet eliyle yürütölmeye başlandı. Bu durum, yani devletin tekelindeki yayıncılık 1996 yılında ilk özel radyo kanalı First FM ve ardından da aynı yılda ilk özel televizyon kanalı Tempo TV'nin (daha sonra yayına Kanal T olarak devam etti) yayın hayatına başlamasına kadar devam etti. Bu tarihlerden itibaren

ülkedeki özel radyo ve televizyonlar hızlı bir şekilde ardı ardına yayın hayatına başladı. Özel yayın kuruluşlarının ortaya çıkmasıyla birlikte sosyal ve politik hayatta çok seslilik de gündeme geldi.

Ekonomi Politik Kuram

Ekonomi politik kuram, eleştirel bir kuram olarak, toplumdaki güç ilişkilerinin anlaşılması açısından önemlidir. Aynı zamanda, medya kuruluşlarının politik, ekonomik ve ideolojik ilişkileriyle bu kurumların haber üretimi arasındaki ilişkiyi ortaya koymamıza da yardımcı olur. Mosco ve Reddick'in de işaret ettiği gibi, ekonomi politik kuramın ilgi alanı, toplumsal bütünü ya da sosyal ilişkilerin tümünü ekonomik, politik, sosyal ve kültürel alan içerisinde ele alıp incelemektir (1997, s.13). Bu bağlamda ekonomi politik, medyayı sosyal bütünün bir parçası olarak görür ve medya endüstrisini kapitalist sistem içerisinde yer alan bir mekanizma olarak ele alır (Calabrese, 2004, s.2). Sosyal sistem ve medya endüstrileri arasındaki yakın ilişki Calabrese'nin bu tanımında da açıkça ortaya konmuştur. Medya kurumlarının yayınları, bir başka deyişle ürünleri kapitalist üretim biçimiyle paraleldir.

McChesney ekonomi-politiğin iki ana boyutundan bahsetmektedir. Bunlardan ilki, medya sistemlerini sosyal yapı içerisinde ele alarak, medyayı toplumun mevcut sosyal yapısı içerisinde inceler (McChesney, 2004, s.43). Bu, ekonomi-politiğin, medyayı toplumsal bütünlü birlikte değerlendiren yapısını ön plana çıkarır. Ekonomi-politiğin ikinci boyutu ise sahiplik, devlet ve reklam veren ilişkisiyle medya ilişkisi üzerine odaklanır (McChesney, 2004, s.43). Çünkü ekonomi-politikçiler, medya sahipleri, devlet ve reklam verenler gibi toplumdaki bazı güç odaklarının medya üretimini kendi çıkarları doğrultusunda etkilediği görüşündedirler. Bununla ilintili olarak kültürel üretim de kuşkusuz bu çeşitli ve karmaşık güç ilişkilerine bağlı olarak şekillenir.

Meehan, Mosco ve Wasko'nun ekonomi-politik tanımı, bu kuramı en yalın biçimde açıklamaktadır. Onlara göre, ekonomi-politik özel olarak iletişim ve bilgi kaynaklarını da içeren kaynakların üretim, dağıtım ve tüketim sürecini inceler (Meehan, Mosco & Wasko, 1995, s.107).

KKTC Radyo ve Televizyon Kuruluşlarında Yayın Politikaları, Sahiplik Yapısı ve Haber Süreci

Yayın Politikaları

Kıbrıslı Türklerin tarih içinde geçtiği farklı süreçler, adanın farklı politik, ekonomik durumları medya sisteminin de tarih içerisinde farklılıklar göstermesine neden olmuştur. Bu süreçler içerisinde medya hem farklı roller üstlenmiş hem de farklı amaçlar için kullanılan bir araç olmuştur. Bugün Kıbrıs Türk radyo ve televizyon kanalları mevcut politik ve ekonomik yapı içerisinde yine koşullara uygun bir biçim almış ve varlığını sürdürmektedir. Politik, ekonomik yapı ve medya yapıları arasındaki ilişkiyi daha da yakından anlayabilmek için medya kurumlarının haber politikalarına bakmak yerinde olacaktır ve bizler için önemli ip uçları verecektir. Cook'un da belirttiği gibi, "medya kurumları politik aktörler olarak işlemektedir" (aktaran Schudson, 2002, s.249). Bu tanım, Kıbrıs Türk medyası için de yerinde bir

tanımdır. Kıbrıs'ın özel durumu, medya yapılarının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. KKTC, uluslararası topluluk tarafından tanınmayan ve ekonomik bakımdan gelişmemiş bir ülkedir. KKTC'deki medya piyasası da henüz gelişmemiştir. Reklam kaynaklarının kıt oluşu bunda bir etkidir. Sınırlı reklam gelirleri, ülkeye göre sayısal olarak fazla olan medya kurumları arasında bölünmekte ve medyanın teknik ve içerik olarak gelişmemesine sebep olmaktadır. Çalışma için başvurulmuş kurum sahipleri ve haber müdürleri, reklam gelirlerinin ancak kurumlarının personel maaşlarını ve genel giderlerini karşılayabilecek boyutta olduğunu söylemiş ve kurumların alt yapısını geliştirmek için yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Bu noktada, Kıbrıs Türk radyo ve televizyon kanallarının sadece gelir amaçlı kurumlar olduğunu söylemek mümkün değildir. Göz ardı edilemeyecek ekonomik amaçların dışında, medya sistemlerinin bir boyutu olarak bilinen politik paralellik ve devlet müdahalesinin daha görünür olduğunu söylemek mümkündür (Hallin & Mancini, 2004, s.21).

Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından Kıbrıs probleminin çözümü için önerilen ve Annan Planı olarak adlandırılan planın görüşülme ve referanduma sunulma sürecinde, ülkedeki radyo ve televizyon kanalları Annan Planı çerçevesinde çözüm yanlısı ya da çözüm karşıtı bir pozisyonda yayınlarını sürdürmüştür. Kurumlar arasındaki bu ayrılık hâlâ daha varlığını sürdürmektedir. Medya kuruluşlarının bir bölümü adanın birleşmesi ve Rum yönetimiyle birlikte Avrupa Birliği'ne girilmesi yönünde taraf olurken, bir kısmı da Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin tanınması yönünde çaba göstermektedir. Ülkedeki radyo ve televizyon kanallarının yayın ve haber politikaları bu yapıyı ortaya koymaktadır.

Çalışmaya konu olan kurumlara baktığımızda, sol diye tanımlanabilecek ve adanın birleşmesi yönünde taraf olan kanallar Radyo Mayıs, Genç TV ve First Fm ile Kıbrıs TV/Fm'dir. Sağ diye tanımlanabilecek ve milliyetçi çizgide yayın yapan kanallar, ART televizyonu ve radyosu, Akdeniz TV/Fm, Kanal T ve Radyo T'dir. BRTK, devlet kanalı olarak her dönemde hükümet yanlısı bir yayın politikası sürdürmektedir. Yani, hükümet değişiklikleriyle birlikte yayın politikası da yön değiştirmektedir.

Radyo ve televizyon kanallarının yayın politikalarına baktığımızda, bu kurumların özellikle referandum sürecinde politik duruşlarını açıkça sergilemekten kaçınmadıklarını ve bir bakıma da Kıbrıs Türk medyasının yaşanan politik süreçlerde ideolojik bir rol üstlendiğini görmekteyiz. Sol kanatta yer alan kurumlardan Radyo Mayıs'ın ortaklarından biri ve müdürü olan Özal Ziya, radyolarının yayın politikasını çözüm yanlısı olarak açıkladı. Ziya, Radyo Mayıs'ın özellikle referanduma kısa bir süre kala kurulduğunu ve amacının çözüm yönünde halkı harekete geçirmek olduğunu söyledi ve Radyo Mayıs'la organik bir bağı olmamakla birlikte yayın politikalarının çözüm yanlısı partiler arasında yer alan Barış ve Demokrasi Hareketi'yle paralellik gösterdiğini de belirtti (Kişisel Görüşme, 2005). Radyo Mayıs'ın yönetim kurulu üyelerinin bir çoğunun da Barış ve Demokrasi Hareketi üyesi olduğu düşünülürse, bu paralelliği anlamak mümkündür.

Genç TV ve First FM'in sahibi Ertan Birinci, Annan Planı'nın Kıbrıs Türkü'nü hedeflediği noktaya götüreceğine olan inançla 'EVET'i desteklediklerini, hatta seçim döneminde halkı ezdiği, despot bir yönetim uyguladığını düşündüğü UBP'nin karşısında hükümetten düşmesi yönünde bir yayın sürdürdüklerini belirtti (Kişisel Görüşme, 2005). Birinci'nin bu sözleri, medya patronlarının görüşleri

doğrultusunda belirlenen yayın politikaları ve bu doğrultuda yapılan yayınlarla medya kurumlarının siyasete ve kamu düşüncesinin oluşum sürecine etki ettiğini ortaya koymaktadır.

Kıbrıs TV genel müdürü Erdinç Gündüz de yayın politikalarının çözümden yana olduğunu belirtti (Kişisel Görüşme, 2005). Bu politikanın Kıbrıs Yayın Kurumu'nun sahibi Asil Nadir'in referandum sürecinde takındığı tavırla paralel olduğu, referandum öncesinde Asil Nadir'in kendi kanalı vasıtasıyla halka seslenerek yaptığı konuşmadan da açıkça görülebilmektedir.

Bir diğer örnek de milliyetçi çizgide olan Avrasya Radyo ve Televizyonudur (ART). Bu kurumun Türkiye'de de bir şubesi bulunmaktadır. Programların bir bölümü Türkiye'de, bir bölümü de KKTC'de üretilip yayınlanmaktadır. Kanalın ana amacı Avrasya ülkelerine yayın yapmaktır (Turan, Kişisel Görüşme, 2005). Kurumun milliyetçi yayın politikası, Türklerin yaşadığı ülkeleri hedef almasından da anlaşılmaktadır. ART'nin haber müdürü Teoman Turan, kanalın yayın politikasını milliyetçi görüşü destekleyen bir politika olarak açıklamaktadır. Turan, yayın politikası hakkında şunları söylemiştir: "Çizgimiz milliyetçi bir çizgi, yani milli menfaatleri koruyan, Türkiye Cumhuriyeti Misak-ı Milli sınırlarına hanel getirmeyecek şekilde bir yayın politikamız var bizim. Atatürkçü düşünceye sahibiz. Böyle bir politikamız var" (Kişisel Görüşme, 2005). ART'nin Kıbrıs merkezi genel koordinatörü Sabire Karaman, ART'nin kuruluşunun Kıbrıs'ın kritik dönemlerine denk geldiğini, amacın uydu yayını aracılığıyla KKTC üzerindeki izolasyonların kırılması olduğunu belirtti. Karaman, uydu yayını sayesinde 153 ülkenin KKTC'den haberdar olduğunu ve bunun da KKTC'nin tanınmasına yardımcı olduğunu vurguladı (Kişisel Görüşme, 2005). Yukarıda bahsedilen örnekler radyo ve televizyon kuruluşlarının yayın ve haber politikalarının ideolojik görüş ve amaçları doğrultusunda şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Akdeniz TV/Fm müdürü Macit Hakkı Yusuf² yayın politikasını KKTC'nin kökleşmesi, korunması, savunulması olarak açıklamıştır. Yusuf, Akdeniz TV/Fm'in parti bağlantısı olmadığını, ancak milliyetçi bir kuruluş olarak, milliyetçi çizgide olan tüm parti, kurum, kuruluş ve dernekleri desteklediklerini belirtmiştir (Kişisel Görüşme, 2005). Haber müdürü Mutlu Esendemir³ ise, geleneksel yapıda olduklarını, ilk Cumhurbaşkanı Denktaş ve merkez sağ partilerle daha yakın ilişkili bir kurum olduklarını ve hayır cephesinde yer aldıklarını söylemiştir. Bu anlamda hem referandumda hem de genel seçimlerde taraf olduklarını belirtmiştir (Kişisel Görüşme, 2005).

Son olarak, Kanal T ve Radyo T'ye baktığımızda kanalın sahibi Ersin Tatar yayın politikasını, vatanına, milletine, devletine sahip çıkan, milli çizgide yer alan bir kanal olarak açıklamıştır. Tatar, referandumda hangi cephede yer aldıkları sorusuna şöyle cevap vermiştir: "Biz evet'i desteklemedik, tabii ki hayırcılara belki evetçilerden fazla yer verdik ama ille de hayır deyin diye bir yayınıımız olmadı. İnönü meydanını canlı yayında vermedik. 80.000 Kıbrıs Türkü'nün olduğu meydanda eğer Türk bayrağı yoksa Kanal T de oradan yayın yapmaz" (Kişisel Görüşme, 2005). Kanal sahibi Ersin Tatarın önceki yıllarda sağ kanatta yer alan partilerden UBP'den millet milletvekili adayı olarak seçimlere katılması hem kanalın duruşunu, hem de medya patronlarının yayın politikalarının oluşumu sürecinde oynadığı rolü ortaya koymaktadır.

Özel yayın kuruluşlarının yanı sıra, devlet radyo ve televizyon kurumu da devlet kontrolünde bir kurum olarak varlığını güçlü bir şekilde sürdürüyor. Bayrak Radyo Televizyon Kurumu (BRTK) kamusal yayın yapan bir devlet kuruluşudur. Ekonomik amaçlar açısından özel kurumlardan farklılık gösteren BRTK,

toplumu bilgilendirmeyi, eğitmeyi ve devlet politikasını yaymayı amaçlar ve kar amacı gütmeyiz. Bu yapısıyla da statükonun devamını sağlar. Aynı zamanda toplumun farklı katmanlarının değil de devlet politikasının, bir başka deyişle egemen görüşün yayılmasını sağlar. BRTK'nin müdürü Hüseyin Gürşan, kurumun yayın politikasını şöyle açıklamıştır: "Kıbrıs Türk toplumunun çıkardığı her türlü sesi, Kıbrıs Türk toplumunun mozayikliğini dünyaya duyurmak. Genel olarak Kıbrıs Türk halkının çıkarlarını, haklarını koruyan bir yaklaşım içerisinde olduğumuzu düşünüyoruz" (Kişisel Görüşme, 2005). Kuşkusuz Gürşan'ın belirttiği Kıbrıs Türk halkının çıkarları ifadesi görecelidir. BRTK haber merkezi müdürü Hüseyin Güven, BRTK'nin yazılı yayın ilkeleri olduğunu ve yayınların bu esaslar çerçevesinde sürdürüldüğünü belirtmiştir (Kişisel Görüşme, 2005). Fakat bu kuralların yorumlanmasının farklı hükümetler döneminde farklılık gösterebileceğini vurgulamıştır:

"Yani devlet politikasıyla birlikte bu ilkelerin yorumlanması değişebilir veya yorumlanması demeyelim, işte bir tane değildir bu ilkeler 10 tanedir. Bir hükümet döneminde bu 10 ilkenin üç tanesi ısrarla ön plana çıkarılır. Bir başka hükümet döneminde başka iki tanesi ön plana çıkarılır ama sonuçta bu yazılı ilkelerin içinde olan şeylerdir bunlar" (Kişisel Görüşme, 2005).

Anlaşılacağı gibi, BRTK'nin haber politikası hükümet değişimleriyle birlikte değişmektedir. Hükümetler yayının kendi görüşleri doğrultusunda gerçekleşmesini, karar alma mekanizmalarına kendi görüş açısında olan personeli kaydırarak sağlamaktadır. Gürşan'ın da belirttiği gibi, BRTK'nin Genel Müdürü devlet tarafından atanmaktadır (Kişisel Görüşme, 2005). Son genel müdür değişiminde haber merkezi müdürü ve haber şefinin de değiştiğini görüyoruz. Bu da müdürün uyum içerisinde çalışabileceği kişileri atadığının bir göstergesidir.

Devlet müdahalesinin bir başka göstergesi de, karar alma sürecinde söz sahibi olan kadrolara atanan kişilerin görev sürelerini öngöremiyor oluşudur. BRTK haber şefi Eftal Keser, şu anda bulunduğu göreve getirilişinin nedenlerinden bir tanesinin de politik görüşü olduğunu belirtip şunları söylemiştir:

"Benden önce bu görevi yürüten arkadaş da görevlendirmeye gelmişti. İkimiz de birinci derecede redaktör muhabir sıfatı taşıyorduk. Ama yıllar itibarıyla o benden daha eskiydi doğruları söylemek gerekirse. Yönetim değiştiği zaman onu görevden aldılar, beni atadılar. Bunun nedeni, bu benim kendi kişisel görüşümdür, benden önceki arkadaş çok politize olmuştu bu mevkide, tek nedeni odur. Şimdi farz edin ki Cumhuriyetçi Türk Partisi iktidardan düştü ve Ulusal Birlik Partisi iktidara geldi, ben iddia ediyorum ki bugüne kadar yaptığım görevde her şeyin hakkını vererek yaptığımı inanıyorum, ama ona rağmen Ulusal Birlik Partisi iktidara gelsin ilk görevden alacağı iki adamdan bir tanesi ben olurum" (Kişisel Görüşme, 2005).

Medya kurumları, bu kurumların sahiplerinin ekonomik ve politik çıkarları doğrultusunda hareket etmektedir. Napoli'nin belirttiği gibi, "medya patronları belirli politik pozisyonları kâr amaçlı ya da

tamamen politik sebeplerle destekleyebilir" (1997, s.211). Kuşkusuz sözü geçen yayın politikaları, özel kanallarda bu kanalların sahipleri tarafından, devlet kanallarında da hükümet tarafından belirlenir.

Haber Süreci

Görüşme yapılanların birçoğu kurumlarının yayın politikasının sahipleri tarafından belirlendiğini ve haber müdürlerinin de bu yönde hareket etmesi gerektiğini belirtiyorlar (Kışmir, Keser, Turan, Moraket). Chomsky'nin de belirttiği gibi, yönetimin müdahalesi zaman zaman görünür olabildiği gibi görünmez de olabilir (1999, s. 579). Katılımcılar, haber müdürlerinin ve haber merkezi personelinin kurumun haber politikasını takip etmek zorunda olduğu konusunda hemfikir. Her ne kadar medya sahipleri rutin olarak haber merkezi ve haber içeriklerini kontrol etmiyor olsa da personel bilinçli ya da bilinçsiz olarak haber politikasının farkındadır ve bu kuralları takip eder.

Reese, hiyerarşinin etkileri modelinde haber merkezlerinde gücün nasıl uygulandığını açıklarken, haberi ekonomik varlıklar ve sahiplik yapısı tarafından belirlenen kurumsal bir ürün olarak tanımlıyor (2002, s.181). Genç TV ve First FM'in haber müdürü Fatma Kışmir'in sözleri buna iyi bir örnek teşkil etmektedir:

... hiçbir kuruluşta bir müdürün veya bir yetkilinin veya nasıl diyeyim haberdan sorumlu bir editörün sözü geçer veya bütün haberlerin sorumluluğu onun üzerindedir diye bir kavram yoktur. Yani sadece bir yanlışlık olduğu zaman sizden hesap sorulması babında siz o görevdesiniz. Ben öyle değerlendirebilirim bunu. Bu her yerde öyledir sadece burası için değil. Çok fazla konuda yetkilisiniz diye bir durum yoktur, çünkü özellikle BRT'nin dışında diğer hepsi özel zaten ve genelde tabii biz burada haberi yapan kişileriz veya programı yapan kişileriz ama patronlarımız, medya patronları aynı zamanda ticaret adamıdır yani onlar nasıl para kazanacağını düşünür. Biz nasıl haber yapacağımızı düşünürüz. Sonra onların para kazanmasıyla bizim haber yapmamız ikisi bir denge üzerinde kurulmak durumundadır, doğal olarak. Biz kendi inisiyatifimizi istediğimiz gibi kullanabilme gücüne sahip değiliz, etkenlerden bir tanesi bu. Bir başka etken, siyasi etkenler bu ülkede hangi kurum, hangi kuruluş, hangi görüş kim olursa olsun iktidarda olan siyasetin çerçevesi dışında hareket etme lüksüne sahip değildir (Kişisel Görüşme, 2005).

Haber müdürleri ve editörler, medya sahiplerinin ideolojik görüşü, belli konulara karşı kişisel hassasiyetleri ve ekonomik çıkarlarının baskısını üzerlerinde hissediyorlar. ART buna bir örnektir. Türkiye'deki Türk Metal Sendikası'nın başkanı Mustafa Özbek, ART'nin onursal başkanıdır. Bu kuşkusuz ART'nin yayınlarına da yansıyor. Teoman Turan'ın belirttiğine göre ART zaman zaman işçi sorunlarını dile getirir ve sendikanın aktivitelerine yer verir (Kişisel Görüşme, 2005). ART aynı zamanda Türk Metal Sendikası'nın tüm seminerlerini ve Özbek'in konuşmalarını canlı yayınlarıyla aktarır ve Özbeğin önemli açıklamalarını, ki diğer radyo televizyon kanalları için haber değeri taşımaz, haber bültenine de taşır. Turan'ın belirttiği üzere ART, haber bültenleri sonrasında Mustafa Özbek'in

konuşmalarını özel gündem olarak yayınlar ve eğer politik konularda önemli bir şey söylemişse haber bültenlerinde yer verir (Kişisel Görüşme, 2005).

Yayın kuruluşu sahiplerinin sempati duyduğu ya da herhangi bir çıkarının söz konusu olduğu politik parti ya da görüşler radyo, televizyon kurumlarının haber politikalarına da yansır. Örneğin, Radyo Mayıs'ın yönetim kurulu üyelerinin büyük bir çoğunluğunun Barış ve Demokrasi Hareketi (BDH) adlı partinin üyesi olması dikkat çekiyor. Radyo Mayıs'ın her ne kadar BDH ile organik bir bağı yoksa da, görüşleri BDH ile paraleldir (Kahvecioğlu, Kişisel Görüşme, 2005). Radyo Mayıs müdürü Özal Ziya'nın belirttiği gibi:

“Yani şimdi elbette ki bizim görüşlerimizin dışında propaganda yapacak, halka politikayı iletcek insanlara program yapma hakkı vermiyoruz. Vermeyi düşünmedim şimdiye kadar. O anlamda söylüyorsanız eğer, elbette yani bir UBP'li gelsin burada program yapsın, UBP'nin propagandasını yapsın, o görüşün propagandasını yapsın öyle bir şansımız yok yani... Hiçbir zaman Annan Planı'nın aleyhine propaganda yapacak bir şeye fırsat vermemiz mümkün değildir” (Kişisel Görüşme, 2005).

Tüm bu örnekler, radyo ve televizyon haber merkezlerinde, haber programlarında ve haber sürecinde yaşanan müdahalelerin birer göstergesidir.

Özel televizyonlarda istihdam sürecine bakıldığında ise, tüm kanallarda istihdamın ya doğrudan ya da haber müdürünün önerilerini de dikkate alarak kanal sahibi tarafından yapıldığını görüyoruz. Haber merkezinde çalışacak personelin ideolojik görüşlerinin doğrudan göz önüne alındığı söylenemez. Ancak, çalışan personelin kanal politikasını göz önünde bulundurması ve kanalın çizgisi dışına çıkmaması beklenmektedir. Çıkılması durumunda, bu kişilerle çalışmayı sürdürmek pek tercih edilmemektedir.

Ancak, haber müdürü gibi karar mekanizmalarında yer alan kişilerin belirlenmesinde ve istihdam edilmesinde ideolojik görüş belirleyici bir rol oynamaktadır. Örneğin, Akdeniz TV/Fm müdürü Macit Hakkı Yusuf, haber müdürü seçerken yayın politikasına uygun çizgide olan bir kişiyi tercih ettiklerini, onun dışındaki personelin ideolojik görüşüne bakmadıklarını, sormadıklarını, ancak kendilerinin çizdiği çerçevenin dışında bir şeye izin vermediklerini söylemiştir (Kişisel Görüşme, 2005).

Katılımcıların tümü de kendi personelin ideolojik görüşünün kendileri için önemli olmadığını, ancak ürettikleri haberlerin kurumun haber politikasına uygun olması gerektiğini belirttiler. Medyadaki bu yapılanma, demokratik olmayan statükoya karşı duran ideal gazetecilik anlayışıyla çelişmektedir (McChesney, 2003, p.305). Kısacası, “Gazetecilerin gücü kendilerini haber kaynaklarından, medya kurumundan ve devletten gelen baskılara karşı korumaya yetmez” (Tılıç, 2001, s. 48).

Ekonomik Yapı

Kıbrıs Türk radyo ve televizyon kurumları politik aktörler olarak hareket eden, fazlasıyla ideolojik temelli kuruluşlardır. Bunun yanısıra, Kıbrıs Türk medyasının ekonomik yapısına baktığımızda radyo

ve televizyon kanallarının gelir artırmaya yönelik çabalarının da haber içeriklerine yansıdığını görmekteyiz. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki tüm özel radyo ve televizyon kanalları, çok ortaklı kuruluşlardır. Bunun sebebi, yayın yasasının herhangi bir kişiye bir yayın kuruluşunun %20'den fazla hissesini elinde bulundurma hakkı vermemesidir (Birinci, Kişisel Görüşme, 2005). Fakat genellikle bu ortaklar kağıt üzerinde formalite ortaklardır. Genellikle bu kanallar tek kişinin sahip olduğu kurumlardır. Kağıt üzerinde birden fazla kişi ortak olarak görünmektedir. Bunlar da genellikle kanal sahibinin yakın çevresidir. Buna örnek olarak Akdeniz Fm/TV'nin genel müdürünün açıklamaları gösterilebilir. Macit A. Yusuf, kanalın sahibinin oğlu olduğunu ve kanalın finansmanını kendi kişisel bütçesinden özellikle de Türkiye'de yine kendisinin sahibi olduğu ticari yayın kuruluşlarından elde ettiği gelirlerle sağladığını belirtiyor (Kişisel Görüşme, 2005). Bunun sonucunda, medya kuruluşlarının sahiplerinin görüş açıları, yayınlara da yansımaktadır. Örneğin Kıbrıs Fm/TV müdürü Erdinç Gündüz, kurumun sahibi Asil Nadir'in varlığının yayına yansımalarını şöyle belirtiyor:

“Medya grubunun sahibi olan Asil Bey'in yapacağı bir şeye ben yer vereceğim, yani bunu yapmayacak olan hiçbir kuruluş da yoktur dünyada. Önce bunu söyleyeyim. Tamam ama Asil Bey bugüne kadar bana açıp da telefonu yahut da çağırıp karşısına bak şunu şöyle yap bunu böyle yap dememiştir, bunu da söyleyeyim. Ama dese bile bu gayet doğal bir şeydir” (Kişisel Görüşme, 2005).

Bu sözlerden de anlaşıldığı üzere, kurumların sahiplerinden gelen doğrudan müdahalelerden çok daha sıklıkla rastlanan durum, çalışan ve yöneticilerin, oto-kontrol çerçevesinde, kurum sahibinin çıkarlarını korumalarıdır. Radyo ve televizyon sahiplerinin önceliği, gazetecilik değer ve prensiplerinden çok gelirlerini artırmaktır (Napoli, 1997, s.121). Medya patronlarının bu eğilimi de haber içeriklerine yansır. Genç TV ve First FM haber sorumlusu Fatma Kışmır, reklam kaynaklarının haber bültenlerini fazlasıyla etkilediğini belirtiyor. Kendi kanallarında kendilerine reklam veren firmaların haberlerine bültenlerde yer verdiklerini söyleyen Kışmır, bunu reklam taleplerini artırmak için yaptıklarını açıklıyor (Kişisel Görüşme, 2005).

Tüm bunların yanı sıra politik duruş ve reklam gelirleri arasında da bazı ilişkiler vardır. Özal Ziya, sırf radyolarının politik görüşleri nedeniyle kendilerine reklam veren firmalar olduğunu, tam tersine aynı sebeple ambargo uygulayan kuruluşlar olduğunu da belirtiyor. Bunların başında da devlet kuruluşlarının olduğunu söylüyor (Kişisel Görüşme, 2005).

KKTC'de yayın kuruluşlarının zaman zaman politik ve ekonomik gerekçelerle taraf değiştirdiklerini de görmekteyiz. Örneğin Kıbrıs Fm/TV ve Genç TV ve First Fm, duruşlarını sağ ideolojiden sol ideolojiye kaydırmışlardır. Genç TV ve First Fm'in sahibi ve Kıbrıs Medya Grubu'nun genel müdürü bu değişimi toplumun isteklerinin ve bakış açısının değişmesi nedeniyle, toplumun yanında olabilme gerekçesine dayandırmışlardır. Onlara göre, Kıbrıslı Türkler Annan Planı'nı desteklediği için kendileri de söylemlerini bu yöne kaydırmışlardır (Nevzat ve Birinci, Kişisel Görüşme, 2005). Bu değişim, kurumların sahiplerinin politik bağlantılarından kaynaklanan çıkarlarla olduğu kadar ekonomik

sebeplerle de açıklanabilir. Çünkü medya kuruluşları daha fazla izleyiciye ulaşmak ve dolayısıyla reklam gelirlerini arttırmak için çaba gösterirler.

Sonuç

Medya sistemleri, ülkelerin sosyal ve politik yapılarının birer göstergesi olmasının yanı sıra medya yapıları da sosyal, politik ve kültürel yapılar tarafından belirlenir. Toplumun bir parçası olan medya, ekonomik ve politik bir varlık olarak hareket eder. Bu yüzdendir ki medya üzerindeki güç odaklarını incelemek, aynı zamanda bilginin sembolik üretimi üzerinde rol oynayan gücün ortaya konması açısından önemlidir.

Bu çerçevede, ülkede, kendi haber merkezi bulunan, yani kendi haber üretimini yapan radyo ve televizyon kanallarının sahipleri ve haber müdürleriyle yüz yüze mülakatlar yapılmıştır.

Günümüzde Kıbrıs Türk radyo ve televizyon kanalları mevcut politik ve ekonomik yapı içerisinde koşullara uygun bir biçim almış ve varlığını sürdürmektedir. Yapılan mülakatlar, medya kuruluşlarının sağ ve sol olarak ikiye bölünmüş olduğunu ortaya koyuyor. Annan Planı'nı reddeden kurumlar sağda, Annan Planı'nı destekleyen kuruluşlar da yapının solunda yer almaktadır. Bu durum aynı zamanda yayın kuruluşlarının politik yanlılığını da ortaya koymaktadır.

Çalışmanın bir diğer bulgusu da, yayın kuruluşlarının üzerinde kimi zaman doğrudan, kimi zaman da dolaylı baskı ve denetimin bulunduğuudur. Özel kuruluşlar patron denetiminde, kamu kuruluşu olan BRTK da hükümet denetiminde yayınlarını sürdürmektedir. Bu müdahalelerin her zaman açık yapıldığı söylenemez. Çoğu durumda haber merkezi personeli kurumun politik duruşunu bilmekte ve haberlerini bu yönde üretmektedir, buna da çoğunlukla oto-kontrol denmektedir.

Kuzey Kıbrıs'ta radyo ve televizyonların ekonomik açıdan zayıf kuruluşlar olması, bu kuruluşların reklam veren baskısına da kolaylıkla maruz kalmalarına yol açmaktadır. Mülakatlarda, reklam veren kuruluşlar hakkında genellikle olumlu haberler yapıldığı söylenmiştir.

Kuzey Kıbrıs'taki özel yayın kuruluşlarını sahiplik yapısı ve yayın politikaları bağlamında üç gruba ayırabiliriz. Birinci grupta, ticaretle uğraşan iş adamları ve onların ekonomik ve politik çıkarları doğrultusunda şekillenen yayın politikalarına sahip yayın kuruluşları; ikinci grupta, siyasal partilerde aktif rol alan üyeler ya da seçim dönemlerinde belirli partilerden aday olan kanal sahiplerinin politik duruşları çerçevesinde şekillenen yayın politikalarına sahip yayın kuruluşları; son grupta ise belirli dünya görüşlerini yansıtmaya çalışan medya sahipleri ve bu dünya görüşleri çerçevesinde belirlenen yayın politikalarına sahip yayın kuruluşları bulunmaktadır.

Notlar

(1) Bu makale, 7-9 Aralık 2005 tarihinde Ankara'da düzenlenen Sosyal Bilimler Kongresi'nin "Kıbrıs Türk Medyası ve Gazeteciler" başlıklı oturumunda sunulan bildiri metnidir.

⁽²⁾ Akdeniz TV/FM Müdürü Macit Hakkı Yusuf aynı zamanda Akdeniz TV/Fm'in sahibi Hüseyin Macit Yusuf'un babasıdır.

⁽³⁾ Akdeniz TV/Fm Genel Yayın Sorumlusu Mutlu Esendemir, kendisiyle gerçekleştirilen görüşmeden bir süre sonra Akdeniz TV/Fm'deki görevinden ayrılmıştır.

Kaynakça

Calabrese, A. (2004). "Toward a Political Economy of Culture," **Toward a Political Economy of Culture** içinde. Der., A. Calabrese ve Colin Sparks. Rowman & Littlefield Publishers.

Chomsky, D. (1999). "The Mechanisms of Management Control at the New York Times," **Media, Culture & Society**, Sayı 21, s. 579-599.

Hallin, D.C. ve P. Mancini (2004). **Comparing Media Systems**. New York: Cambridge University Press.

McChesney, R. (2003). "The Problem of Journalism: A Political Economic Contribution to an Explanation of the Crisis in Contemporary US Journalism," **Journalism Studies**, Sayı 4(3), s. 299-329.

McChesney, R. (2004). "Making a Molehill out of a Mountain," **Toward a Political Economy of Culture** içinde. Der., A. Calabrese ve Colin Sparks. Rowman & Littlefield Publishers.

Meehan, E.R., V. Mosco ve J. Wasko (1995). "Rethinking Political Economy: Change and Continuity," **Journal of Communication**, Güz, s. 105-115.

Mosco, V. ve A. Reddick (1997). "Political Economy, Communitation, and Policy," **Comparative Global Communication Studies** içinde. Der., M. Bailie ve W. Mosco. New Jersey: Hampton Press.

Napoli, P.M. (1997). "Principal Agent Approach to the Study of Media Organizations: Toward a Theory of the Media Firm," **Political Communication**, sayı 14, s. 207-219.

Reese, S.D. (2001). "Understanding the Global Journalist: A Hierarchy of Influences Approach," **Journalism Studies**, sayı 2(2), s. 173-187.

Schudson, M. (2002). "The news Media as Political Institutions," **Annual Reviews**, sayı 5, s. 249-269.

Tiliç, D. (2001). "An Attempt to Develop a Model for Understanding the Functioning of the Media," **İletişim**, sayı 9, s.41-66.

Birinci, E. (2005). Kişisel Görüşme, 15 Nisan.

Esendemir, M. (2005). Kişisel Görüşme, 20 Nisan.

Gündüz, E. (2005). Kişisel Görüşme, 22 Nisan.

Gürşan, H. (2005). Kişisel Görüşme, 5 Nisan.

Güven, H. (2005). Kişisel Görüşme, 5 Nisan.

Kahvecioğlu, H. (2005). Kişisel Görüşme, 2 Nisan.

Karaman, S. (2005). Kişisel Görüşme, 6 Nisan.

Keser, E. (2005). Kişisel Görüşme, 5 Nisan.

Kişmir, F. (2005). Kişisel Görüşme, 15 Nisan.

Moraket, M. (2005). Kişisel Görüşme, 11 Mayıs.

Nevzat, B. (2005). Kişisel Görüşme, 27 Nisan.

Tatar, E. (2005). Kişisel Görüşme, 3 Aralık.

Turan, T. (2005). Kişisel Görüşme, 6 Nisan.

Yusuf, M. A. (2005). Kişisel Görüşme, 20 Nisan.

Ziya, Ö. (2005). Kişisel Görüşme, 2 Nisan.

Yazar hakkında

Özen Çatal, Doğu Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Görevlisidir ve İletişim anabilim dalında doktora yapmaktadır.